

Marcin Wodziński, *Władze Królestwa Polskiego wobec chasydyzmu. Z dziejów stosunków politycznych* Wrocław 2008, s. 284, il.

Chasydyzm, który powstał na ziemiach polskich, aż do czasów Holocaustu był najpopularniejszym ruchem w judaizmie, szczególnie atrakcyjnym dla mieszkańców małych miasteczek. Marcin Wodziński jest jednym z tych historyków ruchu chasydzkiego, którzy badają jego relacje z otoczeniem w burzliwym wieku XIX – okresie głębokich transformacji społecznych, gospodarczych i kulturowych. W pracy *Władze Królestwa Polskiego wobec chasydyzmu. Z dziejów stosunków politycznych*, przedstawił zaangażowanie ruchu chasydzkiego w politykę na wielu płaszczyznach, starając się uchwycić złożoność zjawiska, które stanowiło splót wielu czynników i motywacji.

Książka jest kontynuacją zainteresowań autora, który wcześniej w pracy *Oświecenie żydowskie wobec chasydyzmu. Dzieje pewnej idei*, opisał zagadnienie konfrontacji chasydyzmu z oświeceniem żydowskim na ziemiach centralnej Polski. Tym razem autor analizuje skomplikowane stosunki polityczne między władzami Królestwa Polskiego a ruchem chasydzkim, traktując ten ruch nie tylko jako przedmiot polityki władz, ale także jako aktywnego uczestnika toczącej się gry politycznej. W takim ujęciu daje odpowiedź nie tylko na pytania, w jaki sposób pojawienie się chasydyzmu wpłynęło na projekty polityczne władz Królestwa oraz jak polityka państwa wpłynęła na chasydyzm, ale również zauważa, że pojawienie się chasydyzmu miało wpływ na relacje całej społeczności żydowskiej z władzami. To co w pracy jest szczególnie interesujące, to oparte na bogatej kwerendzie źródłowej przykłady wpływu przedstawicieli chasydyzmu na władze państwowe i dostrzeżenie konsekwencji tych starań. Autor, pieczołowicie rekonstruując wydarzenia i dokonując ich interpretacji, dochodzi do wniosku, że na politykę władz wobec chasydyzmu miały wpływ nie plany i określona strategia działania państwa, ale raczej biurokratyczna mentalność i praktyki urzędników wszystkich szczebli. W tej sytuacji tak nieokreślone i zależne od różnych czynników postawy administracji miały większy wpływ na politykę państwa wobec społeczności chasydzkiej niż czynniki merytoryczne.

Książka składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy poświęcony jest debatom nad reformą ludu żydowskiego w Polsce, jaka toczyła się w latach 1789–1830. Reforma, mająca doprowadzić do „ucywilizowania” ludności żydowskiej, w znaczący sposób wpływała na kształt stosunków między władzą a ruchem chasydzkim. Do lat dziewięćdziesiątych XVIII w. chasydyzm nie pozostawał w orbicie zainteresowania władz. Pierwsze ślady reakcji na jego pojawienie datują się dopiero z okresu Królestwa Kongresowego, a początkowo rząd miał nawet kłopoty z nazwaniem ruchu. Rozdział II omawia pierwsze sporzy o chasydzkie sztible, mykwy i bractwa pogrzebowe. W 1817 r., gdy narastały konflikty chasydów z władzami kahałów, rząd musiał się zająć skargami władz kahalnych na przedstawicieli nowej sekty, organizujących własne życie religijne. Wśród pierwszych rozpatrywanych spraw była skarga na chasydów władz kahału checińskiego z 1818 r. W początkowym okresie władze nie były jeszcze zainteresowane rozwiązywaniem spraw chasydów, lecz narastająca liczba konfliktów i interwencji zmusiła je do podjęcia w następnych latach „kwestii żydowskiej”. Rozdział III pracy

M. Wodzińskiego poświęcony jest podjętemu przez władze wielkiemu dochodzeniu w sprawie chasydyzmu z lat 1823–1824. Jest to najważniejszy epizod polityczny w dziejach chasydyzmu w centralnej Polsce. Rząd zalegalizował istnienie chasydzkich domów modlitwy w Płocku, ale decyzję tę poznały i zaczęły wykorzystywać szybko inne grupy chasydzkie, a chasydyzm przestał być anonimowy. Rozdział IV książki, zatytułowany „Między słowem a czynem”, opisuje przykłady zaangażowania chasydów w rozwiązywanie konfliktów poprzez interweniowanie u władz. Taką interwencję w sprawie szykanowania chasydów przez policję podjął m.in. w 1924 r. Meir z Opatowa. Mimo rosnącej liczby spraw rząd Królestwa nie miał konsekwentnej polityki wobec chasydyzmu, a rozwiązania prawne miały charakter doraźny, co dla chasydyzmu było bardzo korzystne. W rozdziale V autor wskazuje na rozwój chasydzkiego zaangażowania politycznego. Podnosi także kwestię sztafclanut – reprezentacji i wstawiennictwa w sprawie społeczności żydowskiej. Wskazuje, że około połowy lat dwudziestych XIX w. nastąpiła jakościowa zmiana aktywności politycznej chasydów w Królestwie Polskim, a punktem kulminacyjnym było wystąpienie wobec władz cadyka Izaaka Kalisza z Warki, angażującego się skutecznie w wiele interwencji, nie tylko w sprawach dotyczących chasydów, ale całej społeczności żydowskiej. Cadyk ten umiał sięgać po nowoczesne metody działań politycznych, skupiał doradców orientujących się w sprawach prawno-administracyjnych, umiał znaleźć zwolenników swoich działań. Oprócz Izaaka z Warki także inni cadycy angażowali się w sprawy polityczne, jednak nie z taką skutecznością i rozmachem.

Rozdział VI przedstawia zagadnienie wpływu przedstawicieli żydowskiego oświecenia na politykę rządu wobec chasydów. Konstatacja autora wskazuje, że za działaniami rządu nie stali przedstawiciele żydowskiego oświecenia, ich rola była raczej drugoplanowa, a faktycznymi graczami na scenie politycznej była biurokracja i dojrzewający politycznie ruch chasydzki.

Marcin Wodziński w swojej pracy podkreśla, że angażowanie się w politykę, aktywność i skuteczność działań chasydzkich przywódców jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech chasydyzmu polskiego XIX w. Ta skuteczność działań nie mogła też pozostać bez wpływu na ocenę chasydyzmu przez całą społeczność żydowską, co z kolei decydowało także o dynamice rozwoju ruchu na ziemiach polskich.

Praca *Władze Królestwa Polskiego wobec chasydyzmu. Z dziejów stosunków politycznych* powstała w oparciu o kwerendę źródeł archiwalnych i drukowanych, uzupełnionych bogatą literaturą przedmiotu, także w językach angielskim, hebrajskim, jidysz. Dla każdego interesującego się historią Żydów polskich jest to niezwykle cenne źródło informacji o chasydyzmie, traktowanym tu jako ruch społeczny, będący aktywnym uczestnikiem życia politycznego. Cadycy, jak wynika z pracy, to nie tylko „radośni mistycy żydowscy”, ale także gracze na politycznej scenie, świadomi swoich praw i umiejący je wykorzystywać. Polityczne zaangażowanie cadyków, konsekwencja i znajomość reguł polityki, a przede wszystkim obserwowana przez ogół żydowski skuteczność działań, to z pewnością jeden z czynników, który wpłynął na wzrost popularności i rozwój ruchu chasydzkiego na ziemiach polskich.

opr. Marek Maciągowski